

Teser om teserna

Den 31 oktober, om ett knappt halvår, har det gått 500 år sedan Luther enligt traditionen spikade upp sina 95 teser på porten till Slottskyrkan i Wittenberg.

Efter kungörelsen av de 95 teserna fortsatte han att revidera och utveckla sin förståelse och kritik av den kyrka han tillhörde. Det är också påtagligt att hans teser kring avlaten snarare speglar en vid hans tid spridd kyrkokritik än att de skulle vara uttryck för något helt nytt i kyrkan: »Senmedeltidens katolska predikanter spydde galla över de missbruk som var förknippade med avlaten och över avlatsförsäljarna, 'dessa falska, löjliga, skandalösa och farliga predikanter som suger ut de fattiga'.» (Ur *Förlorarnas historia* av Magnus Nyman).

En läsning av teserna kan överraska. Lika djupt grundat som Luthers motstånd mot försäljning av avlat är bejakandet av avlaten i sig. Vid sidan av hans djupa kritik mot missbruken med avlatsbrev framkommer en rad ståndpunkter som Svenska kyrkan kanske borde ge sig tid att reflektera kring. Här tre exempel:

»Den som uppriktigt ångrar sig, vill bli straffad och älskar straffet. Men det frikostiga utdelandet av avlater gör människor likgiltiga och får dem att hata straffen» (tes 40).

»Påven handlar helt riktigt som ... ger själarna förlåtelse ... med anledning av de förböner som burits fram för deras skull» (26).

»Må den som förnekar avlatens apostoliska giltighet bli bannlyst och fördömd» (71).

Avlaten i sig handlar om en under medeltiden mildrad syn på de stränga botgöringskrav, som var gällande under kyrkans första tid. Denna uppfattning om avlat, »straffeftergift», för vår skuld till Gud och vår nästa, torde vara helt förhärskande i vår egen kyrka. Möjligen är den rådande uppfattningen, att något straff över huvud taget inte kan utmätas för våra synder i annan mening än vad civilsamhället utdelar efter gällande lagar. Tanken på botgöring i samband med bikt lär nog vara sällsynt. Och knappast predikas vad Luther menade i teserna, att straffet för synderna vi begått varar »så länge som avskyn mot det egna jaget består, nämligen till dess vi träder in i himmelriket» (4).

En allmän uppfattning lär snarare vara att Gud, om Han nu finns, har kravlös kärlek som sin främsta egenskap och att var och en som är någorlunda hygglig kan räkna med ett liv »på andra sidan». (Mer oklart tycks vara huruvida nåden också gäller för de »verkligt onda» som terrorister, diktatorer och grymma krigsförbrytare. Tanken att onda människor skulle kunna omfattas av samma nåd som en vanlig Svensson tycks orimlig.)

Å andra sidan har inte så få upplevt hur det är att hängas ut i medierna som straff för en större eller mindre förseelse. Det är som att vi inte kan härbärgera vetskapen om, att någon svikit det förtroende som givits åt henne eller honom.

Samtidigt är vårt samhälle präglad av en form av kompenstationstänkande som bl.a. visar sig i sådant som köpande av utsläppsrätter eller klimatkompenstation för flygresor. En positiv tydning av detta är att ingen enskild individ skulle orka bära det straff som kunde utdömas för människans misshushållning av skapelsen, men att det får någon form av konsekvens. En mer kritisk tolkning är att en förvriden avlatssyn på nytt gör sig gällande genom den möjlighet som öppnas – att köpa sig fri från sin skuld. Likheten med farisén i templet som tackar Gud för att han är bättre än andra blir påtaglig.

Som symbolår är det lätt att förstå att 1517 fått stor betydelse för de lutherska kyrkorna. Vad gäller teologiska insikter eller skiljelinjer är det mer tveksamt om just 1517 ska betraktas som avgörande. Dock har manifestationen av att det nu gått 500 år lett till ett visst genombrott i de ekumeniska strävandena. För ett drygt halvår sedan inleddes minnet av händelsen med en ekumenisk gudstjänst i Lunds domkyrka, varvid påven Franciskus och Lutherska världsförbundets ordförande gemensamt undertecknade det dokument, där de förband sig och

sina kyrkor att arbeta i enlighet med fem ekumeniska imperativ. Inte minst de fjärde och femte utmaningarna förtjänar att upprepas:

Lutheraner och katoliker bör gemensamt återupptäcka kraften i evangeliet om Jesus Kristus för vår tid.

Katoliker och lutheraner bör vittna tillsammans om Guds barmhärtighet genom att förkunna och att tjäna världen.

Bakom deklarationen ligger ett intensivt arbete för att komma tillrätta med de teologiska motsättningar, som orsakade den splittring som fick till följd att ett antal självständiga »lutherska» nationalkyrkor med en från Rom avvikande trostolkning bildades. Ett led i det påbörjade försoningsarbetet kunde vara en omläsning av de 95 teserna för att se vilken aktualitet de har i dag, och hur de kan utmana våra respektive kyrkor. Tesernas syfte var en gång att ge underlag för ett fördjupat teologiskt samtal. Kanske skulle de kunna fungera så även i dag. Imperativen ovan skulle kunna vara en god utgångspunkt för att fortsätta bearbeta frågor om brott, förlåtelse, straff, gottgörelse och avlat. Här några exempel:

Hur kan Kyrkan både hålla fast vid tron på den befriande nåd och kraft som räcks åt varje människa och åt hela skapelsen genom Kristi försoningsgärning i hans liv, lidande, död och uppståndelse, att Kristus betalat hela vår skuld, och vid övertygelsen att det också finns ett pris för oss att betala för den synd vi begår?

Hur kan Kyrkan samtidigt påstå att Gud älskar oss som dem vi är och att vi måste fullständigt förvandlas, så att vi en dag ska kunna »träda fram heliga och fläckfria och oförvitliga» (Kol. 1:22)?

Vad betyder det att förlåtelse förutsätter en ånger för det onda vi begått, samtidigt som vi upprepar detta onda, så att förlåtelsen behöver ges gång på gång? Vad betyder gottgörelsen i detta sammanhang?

Vilken betydelse har våra förböner för dem som handlat ont mot oss som en del i underlätandet av deras egen väg mot fulländningen?

Hur finner vi en väg att tydligt vända oss mot det onda i vilken skepnad det än framträder men samtidigt avstå från vårt begär efter hämnd?

Hur kan Kyrkan frimodigt tala om den villkorslösa utmaning till ett heligt liv Gud ställer oss inför och samtidigt i ord och handling visa på Guds oändliga barmhärtighet? Vilken är avlatens roll i detta sammanhang?

Svaren på dessa utmaningar är att finna bortom konfessionalismens utsagor. Genom ett gemensamt sökande efter en djupare förståelse kunde vi i ödmjukhet möta varandra mellan våra skilda kyrkotraditioner.